

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 6, p. 513-522, December 2012

OSMANLI DEVLETİ'NDE MAARİFİN TEŞMİLİNE DAİR BİR VESİKA

*A DOCUMENTARY ON THE SPREAD OF THE SYSTEM OF EDUCATION IN
OTTOMAN EMPIRE*

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Caner TÜRK

Erzincan Üniversitesi, Üzümlü Meslek Yüksekokulu

Abstract

In this study, in accordance with the documentary of 29 Teşrini Sani 1325 / December 12th, 1909 that was published in Takvimi Vekayi, the activities of the Ministry of National Education from the beginning of the year 1325 (1909) to the end of it are discussed and analyzed. Accordingly, the graduate schools were reformed like their European equals. The inequality in the salaries was removed, the graduation was provided among the civil servants, schooling programs were amended, choosing a course book was depend on certain principals. As for training teacher, the teacher's training schools in rural were reformed, new teacher's training schools were opened in centurms, and teacher's training schools in Istanbul were reformed. It was given importance to the reform and increase of the schools in elementary education and new schools were opened. The number of private schools was raised. Students were sent to the Europa for education. The number of feeless students was raised. Subvention was parceled and used for the needy schools. The libraries were restructured. Returns were generated. Lots of regulations were prepared. New education management systems were instituted. Supervisors were charged to check the organization, administration and education of the schools. From the related document, the one year enlargement and spread in education can be followed in Ottoman Empire. With the modern education mentality, it can be understood that the government was aware of its role on education.

Keywords: Ottoman Empire, Education, The Spread of the System of Education

Öz

Bu çalışmada Takvimi Vekayide yayınlanan 29 Teşrinî Sani 1325/12 Aralık 1909 tarihli ilgili vesika doğrultusunda Maarifi Umumiye Nezareti'nin 1325(1909) senesi başından sonuna kadarki icraatı aktarılıp analiz edilmektedir. Buna göre yüksekokullar Avrupa'daki emsallerine göre ıslah edilmiştir. Ortaöğretimde maaşlardaki farklılıklar giderilmiş, memurlar arasında derecelendirmeler sağlanmış, tedrisat programları ıslah edilmiş, kitap seçimi belli esaslara bağlanmıştır. Öğretmen yetiştirmede taşradaki öğretmen okullarının ıslahına gidilerek mevcut olmayan vilayet merkezlerinde öğretmen okulları açılmasına gidilmiş, İstanbul'daki öğretmen okulları ıslah edilmiştir. İlköğretimde okulların ıslahına ve çoğaltılmasına önem verilmiş, okullar açılmıştır. Hususi mekteplerin sayısı artmıştır. Avrupa'ya tahsil için öğrenci gönderilmiştir. Ücretsiz öğrenci sayısı artırılmıştır. Yardıma muhtaç mekteplere tahsisat ayrılmış, sarf edilmiştir. Kütüphaneler yeniden yapılandırılmıştır. İstatistik cetvelleri oluşturulmuştur. Birçok nizamname hazırlanmıştır. Yeni maarif idareleri tesis olunmuştur. Mekteplerin teşkilat, idare ve eğitimlerini teftiş için müfettişler görevlendirilmiştir. İlgili vesikadan Osmanlı Devleti'nde eğitimdeki bir senelik genişleme ve yayılma takip edilebilmektedir. Bundan da modern eğitim anlayışının yerleşmesiyle birlikte devletin eğitimdeki görevinin şuuruna vardığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Maarif, Maarifin yayılması.

I.GİRİŞ

Osmanlı Eğitim Sistemi

XIX. yüzyıl ortalarına kadar Osmanlı Devleti'nde eğitim ve öğretim faaliyetleri, Selçuklularda olduğu gibi devletin görev alanı dışında tutulmuştu. Dini bir vecibe ve hayırlı bir iş olarak düşünülen¹ ve Osmanlı fikir, kültür ve düşünce hayatında önemli rol oynayan eğitim kurumları, vakıflar yoluyla tesis edilmişti.²

Geleneksel eğitim kurumları içinde sadece askeri eğitim ve yöneticilerin eğitiminin devlet eliyle yapıldığı Osmanlı'da, XVIII. yüzyıl yenileşme hareketleri arasına eğitimin de girmesiyle, eğitim ve öğretim işleri bir devlet görevi haline gelmiş ve bir devlet politikası niteliği kazanmıştı.³ Avrupa tarzında askeri eğitim kurumlarının açılması ile başlayan yenilikleri, II.Mahmud'un bu yönde yaptığı köklü yenilikler takip etmişti. Modern anlamda eğitim-öğretim kuruluşlarının teşkilinde II.Mahmud'un kendisinden öncekilerden daha cesur ve şümulü faaliyette bulunduğu görülmektedir. O, devletin eski gücüne batının teknik, ilim ve düşüncesinin elde edilmesiyle ulaşılabilineceği kanaatindeydi. Dolayısıyla devlet, medrese-mektep çekişmesinde tercihini mektepten yana yaptı. Bunu gören medrese ise kabuğuna çekildi.⁴

Tanzimat fermanında her sahada reformlar yapılması istendiği halde eğitimden söz edilmemiştir. Ancak bu Tanzimatçıların eğitimle ilgilenmedikleri anlamına gelmez. Nitekim tasarlanan yenilikleri uygulayacak elemanlara gereksinimleri oldukça çeşitli eğitim kurumları

¹ Ülker Akkutay, *Enderun Mektebi*, Ankara, 1984, s. 15.

² Ziya Kazıcı, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, İstanbul, 2003, s. 83.

³ Akkutay, *a.g.e.*, s.16.

⁴ Mahmud Cevad İbnü's - Şeyh Nafi, *Maarif - i Umumiye Nezareti Tarihçe - i Teşkilat ve İcraatı*, Yayına hazırlayan: Mustafa Ergün, Tayyip Duman, Sebahattin Arıbaş, Hüseyin Dilaver, Ankara, 2002, s. 1-2., Bayram Kodaman-Abdullah Saydam, "Tanzimat Devri Eğitim Sistemi", *150. Yılında Tanzimat*, Ankara, 1992, s.476.

açtılar ve bunları gerek nitelik ve gerekse nicelik bakımından geliştirmeye çalıştılar. Böylece eğitim reformu giderek genel reformların ayrılmaz bir parçası oldu.⁵

II. Abdülhamit döneminde ise modern eğitim sisteminin bütün kademelerinde Tanzimat döneminde başlatılan reform girişimlerinin ciddi biçimde devam ettirildiği, eğitim sisteminin de daha da merkezileştirilerek kontrolün artırıldığı görülmektedir.⁶

Nitekim 1876 Anayasası, zorunlu ve ücretsiz temel eğitimi, bir dereceye kadar modernize olmuş ve merkezileşmiş eğitim sistemi modelini teyit ediyordu⁷ Okuma-yazma oranı bir önceki döneme göre üç kat artmış, orta öğretimde birçok alanda okullar açılmıştır.

Nitekim XIX. Yüzyıl, Doğu-Batı-Kuzey-Güneyde her yerde eğitim çağıdır. Yeni tarz eğitim, evrensel bir umut ışığı olarak görülmektedir. Osmanlıda olduğu gibi Rusya'da, Çin'de ve Japonya'da da eğitimin imparatorluğun geleceğini korumanın tek yolu olduğu inancı hakimdir.⁸

Modern eğitim anlayışının yerleşmesiyle birlikte de devlet eğitimdeki görevinin şuuruna varmıştır. Yeni mekteplere devletçe mali yardım, eğitim giderleri için vergi yoluyla kaynak temini, mektep yapma, öğretmen yetiştirme, devletçe öğretmen tayini, merkez ve taşra teşkilatının kurulması, Darülfunun açılması ve ayrıca bütün bunların Türkler'in çoğunlukta olduğu yerlere özellikle de Anadolu'ya yönelik olması, eğitimdeki şuurlanmanın belirtileri olarak ön plana çıkmaktadır. Öte yandan azınlık ve yabancı mektepler az-çok kontrol altına alınmış, bunlara Türk öğretmen tayin edilmiştir. Fakat daha evvel verilen haklar yüzünden bu mekteplerin zararlı faaliyetlerinin önüne geçilememiştir.⁹

II. Vesikanın Muhtevası

İlgili vesikaya¹⁰ göre Maarifi Umumiye Nezareti'nin 1325(1909) senesi başından sonuna kadar vukubulan icraatı aktarılmaktadır. Buna göre:

1. Mekatibi Aliye: Mülki ve askeri tıbbiye mektepleri bittevhid Darülfununu Osmani'nin şubesi olmak üzere bir tıp fakültesi tesis ve buna merbutan(bağlı olarak) eczacı, dişçilik, hasta bakıcılık mektepleri teşkil bulunduğu gibi ulumu aliye- i diniye, hukukiye, edebiyat, ulumu tabiiye ve riyaziye şubeleriyle mülkiye, ticaret, sanayi- i nefise mekatibi aliyesinin tedrisat programları Avrupadaki müessesatı memanlaya tatbiken ta'dil ve mümkün mertebe ıslah edilmiş ve hukuk şubesinin talebesi teksir etmesine mebni birinci senesine üç şube ilave ve Şam Tıbbiye Mektebi ve Selanik, Konya, Bağdad Hukuk Mektepleri dahi tensik edilmiştir(nizama konulmuştur).

Şimdiye kadar maaşattan gayri tıp fakültesine inşaat ve tesisat masrafı olarak 6300 lira verilmiş ve bunun 3000 lirası iki mektebin tevhidinden evvel Mekteb- i Tibbiye- i

⁵ Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul, 1977, s. 418., Cahit Yalçın Bilim, *Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi(1734-1876)*, Eskişehir, 2002, s.148., Necdet Sakaoglu, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İstanbul, 1993, s.71., Faik Reşit Unat, *Türkiye'de Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Ankara, 1964, s.20.

⁶ Mehmet Ö. Alkan, *Tanzimattan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Tarihi İstatistikleri Dizisi, Ankara, 2000, s. 8-9.

⁷ Ahmet Cihan, *Reform Çağında Osmanlı İlmîye Sınıfı*, İstanbul, 2004, s.216.

⁸ Fortna, Benjamin C, *İmperial Classroom, İslam, the state and education in the late Ottoman Empire*, Oxford, 2003, p. 53-54.

⁹ Bayram Kodaman, *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, Ankara, 1991, s.XIV.

¹⁰ Takvimi Vekayi, İkinci sene, No.403, 29 Zilkade 1327/29 Teşrinî Sani 1325/12 Aralık 1909.

Mülkiye'ye ait bulunmuştur. Darülfünun için dahi 850 Osmanlı Lirası kıymetinde alat ve edevatı fenniye celp edilmiştir. Bir de Darülfünun tıp şubesinden maada şubat sairesinde ve Mektebi Mülkiye'de heyet idare ve talimiye ile talebenin vezaif ve mütekaibelerini mübeyyin talimatname tanzim olunmuştur.

2. Mekatibi İdadıye: Mekatibi idadiyede müstahdem memurin ve muallimin maaşatı öteden beri mütefavit(değişik değişik) olmakla beraber dersler gayet cüzi maaşlarla münferik(farklı) muallimlere verilmekte idi. Bu hal lazime- i ihtisasa menafi(faydalı) ve erbabi iktidarın mesleki talimiye adem rağbetini mü-di olduğundan mütecanis(benzer) olan dersler bittevhid bir muallimlik i'tibar edilerek her muallimliğe tahsisatı hazırta dahilinde münasip maaşlar tahsis ve mekatibi mezkurede 500 kuruştan dun ve 1500 kuruştan efun(fazla) maaş olmamak üzere memurin idare ve talimiye için bir silsile- i terakki tesis olunmuştur. Mekatibi idadiyenin tedrisat programları dahi muhtaç ıslah olduğundan her fen için yeniden müfredat programları tertib ve İsveç usulünde jimnastik dersleri ilave ve kitap intibahında(seçiminde) dahi bir ders için yalnız bir kitap tahsis ve tayin olunmak suretiyle şimdiye kadar cari olan inhisar usulü kaldırılarak o dersin müfredat programlarındaki mebahisini cami' ve tedrise elverişli olanların cümlesi intihab edilmiş ve müelliflerinin şöhreti ilmiyesi, kağıtlarının nevi ve tabalarının nefaseti harita ve eşkali havi olup olmadıkları nazarı dikkate alınmakla beraber fiyatlarının ehven olmasına pek ziyade itina olunmuştur.

Sınıfı ibtidaiyye ve rüşdiye ve idadiyeyi muhtevi olan numune- i terakki namındaki mektep tanzim ve mektep ittihaz olunmak üzere yapılmış bir bina dahilinde(İstanbul Leyli İdadisi) namıyla mekatibi resmiyeye ilhak olunmuştur.

Fatihte 5000 lira sarfiyla bir mektebin inşasına ve 3000 lira sarfiyla Vefa İdadı Mektebi'nin tecdiden tamirine başlanmıştır. Livalarda bulunan beş senelik mekatibi idadiyeden neşet eden şakirdanın kısmı azamı ikmal tahsil için vilayat merkezlerine gidemeyeceklerinden bu mekteplerden neşet edecek talebenin istifadelerini temin maksadıyla mekatibi mezkure programları dahi tavsi' edilmiştir. İşkodra Vilayeti ve İpek Sancağı merkezlerinde müceddiden beş senelik birer idadi mektebi açılmıştır.

Bazı mekatibi idadiyeye tevzi' olunmak üzere Avrupa'ya altı takım hikmet ve kimyaya müteallık alat ve edevatı fenniye sipariş edilmiştir.

3. Darümualliminler: Mekatibi ibtidaiyye için muktedir muallimler yetiştirmek nezaretin en mübrem(vazgeçilmez) vezaifinden olmasıyla bu maksadın husulünü temin için taşrada bazı vilayet merkezlerinde mevcut Darümuallimin İbtidaiyelerin ıslahına ve mevcut olmayan vilayat merakizinde dahi müceddiden tesislerine ehemmiyet verilerek atıyyen tensikleri icra olunmak(düzene konulmak) üzere yalnız dört Darümuallimin muhassasatı hazıralarıyla(tahsis edilmiş miktarla) ibka edilmiş(sürekli hale getirilmiş) ve ikisinin üçer ve altısının ikişer ve yirmisinin birer sınıfları bu sene açılıp tedrisata mübaşeret edilmek üzere müceddiden ve ıslahen 28 Darümuallimini İbtidai küşad ve müdür ve muallimleri bit- ta'yin mahalli memuriyetlerine i'zam edilmiştir.

Adana, Konya, Suriye, Kosova Vilayetleri merkezlerinde birer Darümuallimin İbtidai binası inşa edilmek üzere tahsisatı mukteziye(lazım gelen tahsisat) tefrik ve i'ta olunmuştur(ayrılmış ve gönderilmiştir). İşbu Darümualliminlere alat ve edevatı fenniye mübayaası(satın alınması) için lüzumu miktar tahsisat efrac olunarak mezkur alatın İstanbul ve Avrupa'dan mübayaasına ibtidar edilmiştir.

İstanbuldaki Darümuallimin ile Darümuallimat tensik ve ıslah edilerek muktedir muallim ve muallimeler yetiştirilmesi esbabı istikmalî ve Darümuallimin'e mülhak(ilave) olmak üzere bir de numune ve tatbikat mektebi küşad edilmiştir. İşbu müessesatın programları dahi ta'dil ve ıslah ve talimatı dahiliyeleri dahi müceddiden tanzim edilmiştir.

4. *Mekatibi Rüşdiye ve İbtidaiyye*: Tahsili ibtidaiyenin vasıta- i talim ve tamimi olan mekatibi ibtidaiye ve rüşdiyenin islah ve teksirine pek ziyade ehemmiyet verilerek 325 senesi bütçesine zam olunan meblağ ile Bandırma, Edremid, Tiran, İskeçe, Resne, Eskişehir, Karahisar Şarki, Gümüşhane, Ferizvöyk, Kozan, Çarşamba, Ayıntab, Sayda, Yafa, Bingazi, Zor, Merzifon, Zile, Ödemiş, Permedi, Divaniye, Kerbela, Hadide, Cidde Rüştiye Mektepleri müteaddid muallimin daima ve seyyare ile idare ve numune mektebi ittihaz edilmek üzere islah ve tensik ve İstanbul'da dahi biri zükura diğeri inasa mahsus olmak üzere iki numune rüşdiye mektebi tesis, Kütahya, Siverek, Balıkesir, Livalarında inasa mahsus üç, Mihalicik, Mecidiye, Tunus, Girebne, Filat Kazalarıyla Konya'da Sekergez nahiyesinde zükura mahsus altı rüşdiye mektebi küşad ve Malatya İnas Rüşdiye Mektebi'ne mahallince mahsus maaş yerine cihet maarifden tahsisat i'ta olunmuştur.

Vilayatta mekatibi ibtidaiyyeye tahsis kılınan mebaliğın sureti sarfını ve mekatibi mezkurenin ne vecihle tesis ve küşad edileceğini mübeyyin(açıklayan) vilayata gönderilen izahnameye tevfikeyen mahallerince zukur ve inasa mahsus müteaddid mekatibi ibtidaiyenin tesis ve küşadı ve inşa edilmekte olduğu ve defterlerin peyderpey gönderileceği valilerle vilayet maarif müdürlerinden cevaben alınan telgrafnamelerde bildirilmiştir. Bu meyanda İstanbul'da Edirne Kapısı civarında, Üsküdar'da Osmaniyeye Köyü'nde, Şamlar Karyesi'nde, Beykoz, Kırnal, Günboza kazalarında müceddiden yedi ibtidai mektebi inşasına mübaşeret edilmiştir.

324 senesine ait maarif varidatına nazaran her vilayete 325 senesi Teşrinisanisinin onbeşine kadar verilen mahsusatın nisbeti berveche atidir: Edirne'ye onda dokuz, Adana'ya nisf(yarım), Aydın'a nisfdan biraz fazla, İskodra'ya dört-dörtbuçuk misli, Ankara'ya tam, Erzurum'a bir sülüs(üçte bir) fazla, İzmir'e iki misliyle, Beyrut'a tamdan fazla, Bağdat'a üç rabi'(dörtlük) fazla, Basra'ya onda dokuz, Bitlis'e rabi' miktar fazla, Bingazi'ye tamın iki misliyle rabi' miktarı fazla, Biga'ya nisf, Bolu'ya tam, Cezayir - i Bahri Sefid'e birbuçuk, Çatalca'ya dört hams(beşlik), Hicaz'a maarif varidatı alınmıyordu yeniden tahsis olundu. Halep tamdan biraz fazla, Bursa'ya üç sülüs, Diyarbekir'e tamdan hams miktarı fazla, İstanbul ve mülhakatı tamın iki misliyle hams miktarı fazla, Zor tam, Suriye tamdan üç rabi' miktarı fazla, Selanik birbuçuk, Sivas dört hams, Trablusgarb'a tamdan dört hams fazla, Trabzon'a üç rabi', Kosova birbuçuk misli, Kastamonu'ya birbuçuk misline karib, Konya'ya birbuçuk misline karib, Kudüs Şerif nisf, Karesi iki hams, Manastır tamdan bir rabi' fazla, Mamüratülaziz tam, Musul'a iki misli, Van'a tamdan bir süds(altıda bir) fazla, Yanya iki misli, Yemen tamdan üç rabi' fazla, umum vilayat için miktar vusta tamdan yüzde üç fazladır.

Mart ibtidasına kadar inşaat tesisat alat ve edevatı tedrisiye tamirat gibi görülen lüzum üzerine nezaretten vilayata bütçenin müsaadesine göre para verilecektir.

5. *Mekatibi Hususiye*: Anasırı muhtelifeye mensup olmak üzere ibtidai, rüşdi, idadi derecesinde vilayatta 41 ve İstanbul'da 19 mektebin küşadına ruhsat verilmiştir ve mekatibi gayri müslimede Lisani Osmani'nin layığıyla tedris ve talimi için ders saatleri tezyid edildiği gibi gerek İstanbul'da gerek taşrada birçok hususi mekteplere Lisani Osmani muallimleri ta'yin kılınmıştır.

6. *Avrupa'ya İ'zam Olunan Talebe*: Meclisi mebusan kararı üzerine nezaretin 325 senesi bütçesine zam edilmiş olan tahsisat ile bilahere hizmeti talimiyede istihdam olunmak şartıyla atideki cetvelde beyan olunduğu vecihle Avrupa'ya 88 talebe müsabaka imtihanıyla bi'l intihab i'zam kılınmıştır.

Aded Talebe		
Darülmualiminlere	31	30 Paris'de, 1 Viyana'da
Hukuk Fakültelerine	12	11 Paris'de, 1 Berlin'de
Tıp	15	9 Paris'de, 6 Berlin'de
Riyaziyat	4	3 Paris'de, 1 Liyej'de
Tabiat	4	Paris'de
Elektrik Mekteplerine	7	2 Paris'de, 4 Peşte'de, 1 Karlmeruha'da
Sanayi-i Nefise Tahsiline	4	Paris'de
Musiki	1	Napoli'de
Kimya	5	3 Paris'de, 1 Cenevre'de, 1 Berlin'de
İlmi Ticaret	4	Paris'de
Ulumu Edebiye ve Tarihiye	1	Paris'de
TOPLAM	88	

7. Meccani(ücretsiz) Talebe: 325 senesi bütçesi 25 senesi bütçe kanunu ahkâmınca tahsil idadi talebesinden ücret ahzı ve her mektebe yüzde yirmi nisbetinde fukara evladının meccanen kabülü takarrür etmiş ve fakat her taraftan mekatibe leyli olarak meccanen kayda müstehak pekçok etfal bulunmakla hem hükm kanun elfaz olunmak hem de talebe- i muma ileyhim nimet tahsilden mahrum kalmamak üzere bunların ücretleri nezaret bütçesinde merkum(adı geçen) masarîf gayri melhuza tertibinden tesviye olunarak anasırı muhtelifeye mensup bir hayli talebe gerek Mektebi Sultaniye ve İstanbul İdadisi'ne ve gerek taşra mekatibi idadiyesine leyli olarak meccanen kabul edilmiş ve bu suretle meccanen mukayyed talebenin adedi mertebe nisbeti vusta olarak(ortalama) yüzde otuzu bulmuştur.

8. İkramiye: Mekatibi hususiye ve vakfiyeden muhtaç muavenet olanlara tevzi' olunmak üzere nezaret bütçesinde merkum olan sekiz bin liradan yedi bin lirası bugüne kadar mekatibi mezbureye sarf ve i'ta olunmuştur.

9. Kütüphaneler: Kütüphane- i umumiyenin evkat mainede muntazaman erbabı mütalaaaya küşada bulundurulması esbabı istikmal edilmiş ve vakfiyeti sabit olduğu halde şunun bunun yedinde bulunup derdest olunan ve hangi kütüphaneye ait olduğu bilinmeyen asar ile vakt vakt memaliki ecnebiyeden nezarete ihda ve irsal olunan asar dahi işbu kütüphaneye gönderilmiş Darülfununi Osmani'de müceddiden bir kütüphane tesisine ibtidar olunduğu gibi mesdud(kapalı) bulunan sekiz kütüphanenin küşadı temin olunarak Enderunu Hümayun'da ve Yıldız'da bulunan kütüphanelerin fihristleri tanzim edilmeye başlanmıştır.

Devri sabıkda nezaret ve devairler(daireler) tarafından müsadere olunan kitapların bakiyesi olan 186.350 adet kütüb ve resail tasnif olunarak eshabı tahakkuk ettirildikten sonra kendilerine iade ve tevzi' olunmasına mübaşeret edilmiştir.

10.İstatistik: 324 senesi eylülü iptidasında teşkil olunan istatistik müdüriyeti tarafından usulü dairesinde bittanzim İstanbul ve vilayat maarif idarelerine gönderilen istatistik cetvelleri mahallerince kısmen imla edilerek nezarete iade edilmiş ve peyderpey diğer cedavelin vürudunu müteakip 324 - 325 sene-i devriyesine ait malumat istatistikiye cedvellerinin neşri mukarrer bulunmuştur (kararlaştırılmıştır). İstatistik kalemince vilayatta ceman 37.300 cilt kitabı havi olan 64 kütüphaneye ait malumatı istatistikiye dahi cem ve telifik olunmuştur(bir araya getirilmiştir).

11.Kavanin, nizamât layihaları vesaire: Balada beyan olunan talimatname ve programlardan maada maarif layiha- i kanuniyesi bittanzim tariki kanuniyeye tevdi' olunmak üzere Babialî'ye gönderilmiş ve asarı atika ve matbua- i amire nizamnameleri, Müze- i

Osmaniye'nin ve Sanayii Nefise Mektebi ile matbaa- i mezkurenin talimatı dahiliyeleri tanzim ve ikmal ve bu mektebin ders programları ta'dil ve idadi ve ibtidai mekteplerinin sureti inşası hakkında resm ve planlar ihzar olunmuştur.

12.Hicaz, Basra, Bitlis, Van Vilayetleri, Bingazi, Zor, Bolu, Karahisar, Karesi, İzmil livaları merkezlerinde birer maarif müdürü tayini ile maarif idareleri tesis olunmuştur.

13.Vilayata aid olup balada beyan olunan teşkilat ve tesisatın sur icraiye ve tatbikiyesiyle vilayat mekteplerinin umuru idare ve tedrisiyelerini teftiş etmek üzere onbeş müfettiş harcırahları tesviye olunarak hareket etmek üzere talimat ahz etmişlerdir.

III.Vesikanın Yorumlanması ve Çıkan Sonuçlar

İlgili vesikadan Osmanlı Devleti'nde eğitimdeki bir senelik genişleme ve yayılma takip edilebilmektedir. Buna göre:

Yükseköğretimde mülki ve askeri tıbbiye mektepleri birleştirilerek Darülfunun bünyesinde bir tıp fakültesi tesis edilerek buna bağlı olarak eczacı, dişçilik, hasta bakıcılık mektepleri kurulmuştur. İlahiyat, hukuk, edebiyat, mülkiye, ticaret, güzel sanatlar mektepleri programları Avrupa'daki emsallerine göre ıslah edilmiştir. Hukuk şubesi talebesinin artmasından dolayı birinci senesine üç şube ilave edilmiştir. Şam Tıp, Selanik, Konya, Bağdat Hukuk Mektepleri yeniden düzenlenmiştir.

Ortaöğretimde maaşlardaki farklılıklar giderilerek benzer dersler bir muallimin uhdesine verilmiş, memurin arasında derecelendirme sağlanmış, tedrisat programları ıslah edilmiş, kitap seçimi belli esaslara bağlanmıştır. Numune- i Terakki ismindeki mektep yeniden düzenlenmiş, resmi mektep haline getirilmiştir. Fatihte yeni bir mektebin inşasına Vefa İdadisi'nin de tamirine başlanmıştır. Liva idadileri programları genişletilmiştir. İskodra Vilayeti ve İpek Sancağı merkezlerinde beş senelik birer idadi açılmıştır. İdadilerde kullanılmak üzere Avrupa'ya altı takım alet edevat sipariş edilmiştir.

Öğretmen yetiştirmede taşrada bazı vilayet merkezlerinde mevcut ilköğretim öğretmen okullarının ıslahına, mevcut olmayan vilayet merkezlerinde açılmasına önem verilerek 28 ilköğretim öğretmen okulu açılarak müdür ve öğretmen tayin edilmiştir. Adana, Konya, Suriye, Kosova Vilayetleri merkezlerinde birer ilköğretim öğretmen okulu açılması için tahsisat ayrılmıştır. Avrupa'dan bu okullar için alet, edevat getirilmesi için tahsisat ayrılmıştır. İstanbul Darülmualimin ve Darülmualimatı ıslah edilmiş, bir de tatbikat mektebi açılmıştır.

İlköğretimde 1325/1909 senesi bütçesine yapılan zamlarla ilköğretim okullarının ıslah edilmesine ve çoğaltılmasına büyük önem verilmiş, İstanbul'da iki ve diğer birçok kaza ve nahiyede yeni rüştiyeler açılmıştır. Vilayetlerde ve İstanbul'da ibtidai mektepleri inşa edilmektedir.

Hususi mekteplerde çeşitli milletlere mahsus olmak üzere ibtidai, rüşdi, idadi derecesinde vilayetlerde 41 ve İstanbul'da 19 mektebin kurulmasına ruhsat verilmiştir. Gayrimüslim mekteplerinde Osmanlı lisanının tedrisi için ders saatleri artırılmıştır. Bunun için Osmanlı lisanı öğretmenleri tayin edilmiştir.

Meclisi mebusan kararıyla nezaretin 325 senesi bütçesine eklenen tahsisat ile bilahere hizmette istihdam edilmek şartıyla Avrupa'ya tahsil için müsabaka imtihanıyla farklı branşlarda 88 talebe gönderilmiştir.

Tahsil idadi talebesinden her mektebe yüzde yirmi nisbetinde fakir çocukların ücretsiz kabulü kararlaştırılmış, fazla öğrenci olması hasebiyle arta kalanların ücretleri nezaret bütçesinden karşılanmış ve çeşitli unsurlardan hayli talebe gerek Mektebi Sultaniye ve İstanbul İdadisi'ne ve gerek taşra idadi mekteplerine yatılı olarak ücretsiz kabul edilmiş ve oran yüzde otuza ulaşmıştır.

Hususi ve vakıf mekteplerinden yardıma muhtaç olanlara verilmek üzere nezaret bütçesinden ayrılmış sekiz bin liranın yedi bin lirası bugüne kadar sarf edilmiştir.

Kütüphaneler yeniden yapılandırılmış, vakıf kitapları toplanmış, yabancı ülkelerden nezarete gelen kitaplar da dahil edilerek üniversitede yeniden bir kütüphane tesis edilmiştir. Ayrıca kapalı sekiz kütüphanenin açılması temin edilerek Enderun ve Yıldız'da bulunan kütüphanelerin fihristleri tanzim edilmeye başlanmıştır. Eski dönemde toplatılan kitaplar ve risalelerin sahiplerine iadesine başlanmıştır.

324 senesi eylülü başında teşkil olunan istatistik müdüriyeti tarafından usulünce tanzim edilerek İstanbul ve vilayet maarif idarelerine gönderilen istatistik cetvelleri buralarca doldurularak gönderilmiş ve neşredilmesine karar verilmiştir. İstatistik kalemince vilayetlerde toplam 37300 cilt kitabı havi olan 64 kütüphaneye ait istatistik malumat da bir araya getirilmiştir.

Kanun ve nizamnamelerde zikrolunan talimatname ve programlardan başka maarif kanun layihası düzenlenerek Babıali'ye gönderilmiş ve Asarı Atika ve Matbaa - i Amire Nizamnameleri, Müze- i Osmaniye'nin ve Güzel Sanatlar Mektebi ile zikrolunan matbaa talimatı dahiliyeleri düzenlenip tamamlanarak bu mektebin ders programları değiştirilerek idadi ve ibtidai mekteplerinin inşası hakkında planlar hazırlanmıştır.

Hicaz, Basra, Bitlis, Van Vilayetleri, Bingazi, Zor, Bolu, Karahisar, Karesi, İzmir Livaları merkezlerinde birer maarif müdürü tayin ile maarif idareleri tesis olunmuştur.

Vilayetlere ait olup, zikrolunan teşkilat ve tesisatın icra ve tatbikiyle vilayet mekteplerinin idare ve eğitimlerini teftiş etmek için onbeş müfettiş görevlendirilmiştir.

Görüldüğü üzere modern eğitim anlayışının yerleşmesiyle birlikte devlet eğitimdeki görevinin şuuruna varmıştır. 1905-1908(1321-1324) eğitim yılı vilayet ve livalardaki(bağımsız sancaklarda) resmi ve özel okul sayıları gibi değerler ilgili vesikayla karşılaştırıldığında istatistiksel olarak genişlemeyi teyit etmektedir.¹¹

KAYNAKÇA

AKKUTAY, Ülker, Enderun Mektebi, İstanbul, 1984.

ALKAN, Mehmet Ö., Tanzimattan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839-1924, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Tarihi İstatistikleri Dizisi, Ankara, 2000.

BİLİM, Cahit Yalçın, Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi(1734-1876), Eskişehir, 2002.

CİHAN, Ahmet, Reform Çağında Osmanlı İlmiye Sınıfı, İstanbul, 2004.

ERGİN, Osman, Türkiye Maarif Tarihi, İstanbul, 1977.

FORTNA, Benjamin C, İmperial Classroom, İslam, the state and education in the late Ottoman Empire, Oxford, 2003.

KAZICI, Ziya, Osmanlı Vakıf Medeniyeti, İstanbul, 2003.

KODAMAN, Bayram, Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi, Ankara, 1991.

KODAMAN, Bayram - SAYDAM, Abdullah, "Tanzimat Devri Eğitim Sistemi", 150. Yılında Tanzimat, Ankara, 1992.

MAHMUD CEVAD İBNÜ'Ş - ŞEYH NAFİ, Maarif - i Umumiye Nezareti Tarihçe - i Teşkilat ve İcraatı, Yayına Hazırlayan: Mustafa Ergün, Tayyip Duman, Sebahattin Arıbaş, Hüseyin Dilaver, Ankara 2002.

SAKAOĞLU, Necdet, Osmanlı Eğitim Tarihi, İstanbul, 1993.

TAKVİMİ VEKAYİ, İkinci sene, No.403, 29 Zilkade 1327/29 Teşrin Sani 1325/12 Aralık 1909.

UNAT, Faik Reşat, Türkiye'de Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış, Ankara, 1964.

¹¹ Alkan, a.g.e., s.119-160.

Takvimi Vekayi, İkinci sene, No.403, 29 Zilkade 1327/29 Teşrinî Sani 1325/12 Aralık 1909, s.10-11.

۲۹ سنه ۱۲۰۰
 ۱ - ...
 ۲ - ...
 ۳ - ...
 ۴ - ...
 ۵ - ...
 ۶ - ...
 ۷ - ...
 ۸ - ...
 ۹ - ...
 ۱۰ - ...
 ۱۱ - ...
 ۱۲ - ...
 ۱۳ - ...
 ۱۴ - ...
 ۱۵ - ...
 ۱۶ - ...
 ۱۷ - ...
 ۱۸ - ...
 ۱۹ - ...
 ۲۰ - ...
 ۲۱ - ...
 ۲۲ - ...
 ۲۳ - ...
 ۲۴ - ...
 ۲۵ - ...
 ۲۶ - ...
 ۲۷ - ...
 ۲۸ - ...
 ۲۹ - ...
 ۳۰ - ...

۱۰ سنه ۱۲۰۰
 ۱ - ...
 ۲ - ...
 ۳ - ...
 ۴ - ...
 ۵ - ...
 ۶ - ...
 ۷ - ...
 ۸ - ...
 ۹ - ...
 ۱۰ - ...
 ۱۱ - ...
 ۱۲ - ...
 ۱۳ - ...
 ۱۴ - ...
 ۱۵ - ...
 ۱۶ - ...
 ۱۷ - ...
 ۱۸ - ...
 ۱۹ - ...
 ۲۰ - ...
 ۲۱ - ...
 ۲۲ - ...
 ۲۳ - ...
 ۲۴ - ...
 ۲۵ - ...
 ۲۶ - ...
 ۲۷ - ...
 ۲۸ - ...
 ۲۹ - ...
 ۳۰ - ...